Instagram: stela_knjige
Facebook: stela
www.stelaknjige.rs

NASLOV ORIGINALA
Sigrid Undset
Kristin Lavransdatter

Translation copyright © 1966 Jelisaveta Marković, 2022 porodica Marković
Za izdanje na srpskom jeziku © Publik praktikum 2022

ZA IZDAVAČA
Marko Sabovljević

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK
Marina Sabovljević

UREDNIK IZDANJA
Tea Jovanović

LEKTURA I KOREKTURA
Jelka Jovanović

SLOG I PRELOM
Dizajn studio Layout

DIZAJN KORICA
Tatjana Jović

ŠTAMPA
Alpha print, Zemun

TIRAŽ
1.000

IZDAVAČ
Publik praktikum, imprint Stela
Dobrovoljačka 10/I, Zemun
office@publikpraktikum.rs
011/4202 544; 011/4202 545

GODINA IZDANJA
2022

Sva prava zadržana. Nijedan deo ove knjige ne sme se kopirati ni prenositi u bilo kom obliku ili bilo kojim sredstvima, elektronskim ili mehaničkim, uključujući fotokopiranje, snimanje ili bilo koji sistem za skladištenje i pretraživanje informacija, bez pismenog odobrenja izdavača.

SIGRID UNDSET

KRISTINA LAVRANSOVA

Sa norveškog prevela
Jelisaveta Marković

Stêla

Treća knjiga

KRST

Prvi deo

SRODNIČKE VEZE

1.

Druge godine po dolasku Erlenda Nikulausena i Kristine Lavransove u Jerundgord gospodarka je htela sama da ode na bačiju preko leta.

Ona je mislila na to cele zime. U Skjenu je odvajkada bio običaj da i gospodarka odlazi na bačiju jer su pre mnogo godina vilenjaci ugrabili odatle jednu devojku s majura, i otada je njena mati ostajala u planini svakog leta. Ali su u Skjenu vladali mnogi drugačiji običaji – svet je na to bio navikao i mislio je da tako treba da bude.

A u drugim krajevima žene velikih posednika nisu same odlazile na bačije. Kristina je znala da će se svet čuditi ako ona učini tako, i da će se o tome mnogo govoriti.

– Bože moj, neka govore. I tako ogovaraju i nju i sve njene.

– Audun Torbergsen nije imao ništa sem svog oružja i ono haljina što je nosio na sebi kad se oženio Ingebjerg Nikulausovom u Loptsgordu. On je bio konjušar hamarskog biskupa; i u vreme kad se biskup bavio na severu da osveti novu crkvu, desila se ta nezgoda kćeri Nikulausa Sigurdsena. Ovaj najpre nije hteo ni da čuje za to, i kleo se i Bogom i ljudima da jedan štalski sluga neće nikad postati njegov zet. Ali Ingebjerg rodi blizance, a Nikulausu se to učinilo suviše teško za njega samog, govorili su ljudi i smejali se. I dao je Audunu svoju kćer za ženu.

To se desilo dve godine posle Kristininog venčanja. Nije se zaboravilo, i svet se sećao da je Audun došljak u tom kraju – jeste iz dobre porodice, ali je ona potpuno osiromašila. Ni njega samog ne gledaju rado u Silu jer je tvrdoglav i uporan, zlopamtilo, ali ne zaboravlja ni učinjeno mu dobro, a veoma

je vredan i prilično zna zakon – tako da je Audun Torbergsen sad uvažen čovek u selu, i niko nije voljan da se svađa s njim.

Kristina je mislila na široko, preplanulo lice tog snažnog seljaka, okruženo gustom kosom i riđom kovrdžavom bradom, i na njegove oštre male plave oči. Liči na druge ljude kakve je ona viđala svuda – takvih lica bilo je mnogo među slugama u Husabiju – i među Erlendovim momcima i veslačima.

Gospodarka uzdahnu. Takvom čoveku bilo je lakše doći do ugleda iako živi na ženinom imanju. On nikad nije upravljao nečim drugim.

Preko zime i s proleća Kristina je mnogo razgovarala s Fridom Stirkorovom, koja je došla s njima iz Trondelaga, i bila je tu njena prva sluškinja. Stalno je podsećala ženu na običaje koji vladaju u dolini preko leta: eto šta pripada kosačima, a evo kako se radi o žetvi – Frida mora dobro da pamti sve što je ona, Kristina, činila lane. Jer je ona htela da na majuru bude sve onako kako je bilo i za života Ragnfrid Ivarove.

Ali, nije smatrala za potrebno da kaže kako sama neće biti na majuru preko leta. Ona je provela kao gospodarka u Jerundgordu dve zime i jedno leto, i dobro je znala da će odlazak na bačiju biti isto što i bekstvo.

Shvatala je da bi bilo teško razgovarati o tome sa Erlendom. Još od kada ga je dadilja držala na krilu, nije nikad ni pomislio da je rođen za što drugo nego da zapoveda i da vlada svima i svačim oko sebe. Ako se kadgod i desilo da su ga drugi vodili i njim upravljali, nije bio svestan toga.

On ne može biti takav kakav se pokazuje. Njemu mora biti dosadno ovde. A njoj. Očevo imanje u dnu ove mirne stešnjene doline, ravno zemljište iza ivove šume gde svetlucaju rečne okuke, majuri pored obrađenih njiva u podnožju planina čiji

se vrhovi sivo ocrtavaju na visokom nebu, svetlosne pruge koje obasjavaju jelove i brezove šume po padinama – ne, to za nju nije više najlepše i najmilije mesto na svetu. Ovde je tesno. A i Erlend mora misliti da je ovaj kraj skučen i da u njemu ne može biti napretka.

Ali, po njegovom izgledu niko ne može primetiti da mu nije ugodno da živi tu.

I pomenula je to tek onoga dana kad su iz Jerundgorda izveli volove i krave – dok su sedeli za večerom. Erlend, koji je u taj mah prebirao prstima komade ribe u plitkoj zdeli, pogleda iznenađeno u svoju ženu. A Kristina je dodala brzo – to je mahom zbog ove gušobolje koja kosi decu u dolini; Munan nije još ojačao; a ona bi povela i njega i Lavransa u planinu.

Jest, reče Erlend. Ali onda bi bilo dobro da i Ivar i Skul pođu s njom.

Blizanci poskočiše od radosti na svojoj klupi. I sve do kraja večere nisu prestali da ćeretaju o tome. Oni će poći sa Erlendom, koji će da vodi ovce u brda na severu. Tri godine ranije čobanin u Silu uhvatio je i vezao jednog kradljivca, a zatim ga ubio pored svoje kolibe u šumi na Nerast brdu – bio je to neki skitnica iz istočnog Gotlanda. I čim se ustalo od stola, i Ivar i Skul donesoše sve svoje oružje i počeše ga pregledati.

Malo docnije te iste večeri Kristina je izašla iz kuće s kćerima Simona Andresena i sa svojim sinovima Gautom i Lavransom. Arngjerd Simonova provela je najveći deo te zime u Jerundgordu. Mladoj devojci bilo je sada petnaest godina, i jednog dana o Božiću, u Formu, Simon je rekao kako bi za Arngjerd bilo vreme da nauči i nešto više od onoga čemu se dotle naučila u kući; sad zna upravo onoliko koliko i jedna sluškinja. Kristina je tada predložila da je uzme k sebi i da je uputi što može bolje, jer je

osećala da Simon jako voli tu svoju kćer i da se brine o njenoj budućnosti. Za devojčicu je zaista bilo potrebno da nauči nešto više od onoga što je mogla videti u Formu. Simon Andresen bio je sad, posle smrti roditelja svoje žene, jedan od najbogatijih ljudi u tom kraju. Razumno je upravljao svojim imanjem, i Formo je bio dokaz njegove sposobnosti i vrednoće. Ali je redu u kući nedostajalo mnogo šta – tamo su sluškinje radile i zapovedale kako su znale, i kad bi Simon primetio da nered i rasipanje prelaze granicu, uzimao je po jednu ili dve sluškinje više, ali nikad nije razgovarao o tim stvarima sa svojom ženom, čiju saradnju u tom pogledu nije želeo niti joj se nadao. Reklo bi se da on nju još nije smatrao za zrelu ženu – ali je ipak bio vrlo dobar i popustljiv prema njoj i obasipao je darovima i nju i svoju decu.

Što je bolje upoznavala Arngjerd, Kristina ju je sve više volela. Mlada devojka nije bila lepa, ali je bila pametna, blaga i okretna, imala je dobro srce i vredne ruke. Kad je devojčica poslovala s njom u kući, ili sedela pored nje večerom u zgradi za tkanje, Kristina je često pomišljala kako bi volela da je koje od njene dece devojčica. Kći je više vezana za svoju mater.

Na to je mislila i te večeri; vodila je Lavransa za ruku i gledala Gauta i Arngjerd, koji su išli putem ispred nje. Ulvhild je trčkarala tamo-amo i probijala nogama tanak večernji led na lokvama vode – zamislila je da je neka životinja i okrenula je svoj crveni ogrtač tako da je bela postava od zečje kože bila napolju.

U dnu doline tamnije senke već su širile sumrak po mrkoj i goloj zemlji. Ali je vazduh te prolećne večeri bio zasićen svetlošću. Prve zvezde svetlucale su vlažne i bele na nebu tamo gde se zelenilo posle sunčevog zalaska malo-pomalo slivalo sa tamnim plavetnilom noći. Ali, iznad planina na drugoj strani doline povlačila se još pruga žute svetlosti, čiji je odblesak osvetljavao kamenu liticu strme stene ispod koje su oni prolazili. A sasvim

gore taj isti odblesak činio je da se blistaju snežni vrhovi i da svetlucaju lednici s kojih su se potoci slivali i žuborili po padini. Žubor vode čuo se odasvud – a odozdo ga je pratilo snažno hučanje reke. Ptičji cvrkut dizao se iz svakog žbuna i svakog čestara sa svih strana šume. U jedan mah Ulvhild je stala, dohvatila kamen i bacila ga u pravcu odakle se čula ptičja pesma. Ali je njena starija sestra zgrabi za ruku. I ona je posle toga išla mirno putem, ali se malo zatim otrgla i potrčala nizbrdicom – dok je Gaut nije uhvatio.

Stigli su do mesta gde put zalazi u jelovu šumu; u blizini se začu fijuk odapete strele. Tamo je sneg još pokrivao zemlju, a vazduh je bio hladan i vlažan. Malo dalje, na jednom proplanku, stajao je Erlend sa Ivarom i Skulom.

Ivar je gađao vevericu; strela se zarila u vrh jele, i dečko je sad hteo da je obori. Bacao je na nju kamen za kamenom; kad god je koji od tih kamenova udario u čvrsto stablo, ono je odjeknulo pod udarcem.

– Čekaj malo, pokušaću ja da je oborim – reče otac. On zbaci kratak ogrtač sa ramena, uze jednu strelu iz tobolca, i prilično nemarno nanišani pod nedovoljnom svetlošću među drvećem. Tetiva kvrcnu, strela zviznu kroz vazduh i zari se u jelovo stablo pored sinovljeve. Erlend uze drugu strelu i nanišani ponovo – jedna od dveju strela zabodenih u drvo klizila je sa grane na granu; i druga je bila pogođena, ali joj je vrh ostao u stablu.

Skul pođe po snegu da potraži obe strele. Ivar je nepomičan gledao u vrh stabla:

– Moja je ona što je ostala u drvetu, oče! Zabila se do drške – bio je dobar pogodak, oče! – Zatim poče da objašnjava Gautu zašto je promašio vevericu.

– Hoćeš li da se vratiš sad, Kristina? Ja moram kući – Nokve i ja mislimo poći sutra zorom da nađemo tog velikog tetreba.

Kristina odgovori da neće – hoće da otprati devojčice do majura – a ima nešto i da kaže sestri još večeras.

– Onda Ivar i Skul mogu poći s majkom da je doprate kući – ako dopustite da ja ostanem s vama, oče? – reče Gaut.

Erlend podiže Ulvhild Simonovu u naručje da se s njom oprosti. I kako je ona bila vrlo lepa i rumena i sveža s mrkim uvojcima ispod bele krznene kape, poljubio ju je pre nego što ju je spustio na zemlju, okrenuo se i otišao s Gautom.

Sad, kad Erlend nije imao šta drugo da radi, išao je uvek s kojim od svojih sinova. Ulvhild uhvati tetku za ruku i išla je pored nje neko vreme, a zatim ponovo poče da trči, i prolete kao vihor između Ivara i Skula. Jest, ona je lepo dete – ali vrlo nemirna i neposlušna. Da su oni imali koju kćer, Erlend bi se zacelo neprestano igrao s njom.

Simon je bio sâm u kući sa svojim malim sinom kad su oni stigli u Formo. Sedeo je na kraju dugačkog stola i gledao Andresa; mališan je klečao na spoljašnjoj klupi i igrao se s nekoliko starih drvenih klinova trudeći se da ih poređa uspravno na stolu. Čim je Ulvhild videla to, zaboravila je da pozdravi svog oca; popela se na klupu jednim skokom, uhvatila brata za potiljak i pritisla mu lice na sto vičući da su to *njeni* klinci, da ih je otac dao *njoj*.

Simon ustade da razvadi decu; i onda mu se desi da laktom obori jednu malu posudu od pečene zemlje, koja se nalazila na stolu. Posuda se razbi u komade na podu.

Arngjerd se saže pod sto i pokupi crepove. Simon ih prihvati i neveselo ih je gledao: – Mati će se zacelo naljutiti sad! – To je bila jedna mala lepa posuda sa cvećem na plavoj osnovi, koju je gospodar Andres Dar doneo nekad iz Francuske; Helga ju je nasledila od njega, ali ju je poklonila Ramborg, objašnjavao je Simon. Žene su je smatrale za dragocenost. U istom trenutku

čuo je glas svoje žene pred vratima, i brzo je sakrio iza leđa ruke s razbijenim komadima.

Ramborg uđe, pozdravi se sa sestrom i sestrićima. Zatim skine ogrtač sa Ulvhild, a devojčica otrča svom ocu i privi se uz njega:

– Ti si se nakitila, Ulvhild – opasala si se srebrnim pojasom iako je radni dan, čini mi se – ali nije mogao da uzme dete pošto su mu ruke bile pune.

Ulvhild se pravdala; bila je kod tetke Kristine u Jerundgordu, i zato ju je mati lepše obukla još jutros.

– Jest, majka tebe kiti kao da si neki ćivot – takvu kakva si, mogli bismo te namestiti i u crkvi – reče Simon i nasmeši se. Jedini posao kojeg se Ramborg prihvatala, bio je da šije haljine za svoju kćer; i Ulvhild je bila uvek lepo obučena.

– Zašto ti izgledaš tako? – upita Ramborg svog muža.

Simon pokaza one komade: – Ne znam šta ćeš da kažeš na ovo.

Ramborg ih prihvati: – Ne moraš zbog toga da izgledaš tako smeten.

Kristina se oseti nelagodno. Istina je da je Simon izgledao prilično smešan krijući razbijene komade kao neko dete. Ali nije trebalo da Ramborg to pominje.

– Pomislio sam da ćeš se naljutiti što sam razbio tvoju zdelu – reče muž.

– Jest, ti se uvek pokazuješ kao da se bojiš da me ne naljutiš u vezi s takvim sitnicama – odgovori Ramborg, a ovo dvoje videše da se jedva uzdržava od plača.

– Ti dobro znaš, Ramborg, da to nije samo naizgled – reče Simon. – Niti je samo u vezi sa sitnicama.

– To ne znam – odgovori žena kao i pre toga. – Ti, Simone, nemaš običaj da mi govoriš o krupnim stvarima.

Ona mu naglo okrenu leđa i izađe iz odaje. Simon ju je neko vreme pratio očima stojeći. Kad je seo, mališan, Andres, priđe mu i htede da se popne ocu u krilo. Simon ga uze, i osta neko vreme bradom naslonjen na dečju glavu, ali kao da nije čuo šta ono brblja.

Posle trenutka ćutanja Kristina reče ustežući se:

– Ramborg nije više tako mlada, Simone – vaše najstarije dete videlo je već sedam zima.

– Šta hoćeš time da kažeš? – upita Simon prilično oštro, kako se njoj učinilo.

– Neću da kažem ništa drugo do to da moja sestra možda nalazi kako ti nemaš dovoljno poverenja u nju. Mogao bi pokušati da je malo više posvećuješ u stvari ovde na imanju – da deliš s njom.

– *Moja* žena je posvećena u sve što hoće – odgovori Simon žustro. – Ja ne tražim da ona radi više nego što sama želi, ali nikad nisam ni odbio da se Ramborg umeša u što hoće ovde u Formu. Ako misliš drugačije, znači da ne znaš.

– Ne, ne – reče Kristina. – Ali se meni ponekad učini da ti, zete, ne shvataš kako je Ramborg sad starija nego što je bila kad si se njom oženio. Trebalo bi da se sećaš toga.

– A sećaš li se *ti* – on spusti dete na pod i naglo ustade – da smo se Ramborg i ja složili, iako ti i ja nismo to mogli? – Domaćica uđe u tom trenutku noseći bokal piva za goste. Simon priđe brzo svojoj ženi i položi jednu ruku na njeno rame: – Jesi li ikad čula tako nešto, Ramborg. Tvoja sestra misli da ti nisi zadovoljna svojom sudbinom – i on se nasmeja.

Ramborg podiže oči; u njenim krupnim tamnim očima sinu neobičan blesak:

– Kako to? Ja sam dobila ono što sam htela, isto kao i ti, Kristina. Ako nas dve sestre ne možemo biti zadovoljne, zaista ne znam ko može – nasmeja se i ona.

Kristina je stajala pocrvenela i uvređena; nije prihvatala bokal s pivom.

– Ne, dockan je. Treba sada da se vratimo kući – i ona pogledom potraži svoje sinove.

– O, ne, Kristina! – Simon prihvati bokal iz ženinih ruku i nazdravi svojoj svastici. – Nemoj se ljutiti. Ne treba pridavati značaj svakoj reči koju srodnici kažu između sebe. Posedi još i odmori noge; zaboravi, molim te, ako sam ti odgovorio drugačije nego što je trebalo. Umoran sam – dodao je, protegao se i zevnuo. Zatim je zapitao kako stoji s prolećnim radovima u Jerundgordu – oni su ovde poorali sve njive severno od majura.

Kristina je ustala da ide čim je ocenila da to može učiniti. Ne, nije potrebno da je Simon prati, rekla je i dohvatila svoj ogrtač s kapuljačom i svoju sekiricu – s njom su njeni veliki sinovi. Ali, Simon nije hteo da odustane – nego je pozvao i Ramborg da pođe s njima bar kroz njive. Ona je to obično odbijala, ali je te večeri išla s njima sve do puta.

Napolju je bila mrkla noć pod nebom punim zvezda. Sa nedavno ugarenih njiva dizao se dobro poznat prijatan miris koji obećava proleće i pored noćnog mraza. Žubor vode čuo se u tami svuda oko njih.

Simon i Kristina išli su prema severu, a trojica dečaka trčali su pred njima. Ona je znala da bi čovek pored nje rado rekao štogod, ali nije htela da ga ohrabri na to jer je još bila ljuta na njega. Ona zaista voli svog zeta – ali on ipak mora da promisli šta može reći pred njom i da posle povlači svoje reči – kao nešto nebitno rečeno među srodnicima. Upravo zato što ih je onako svesrdno pomagao u njihovim teškoćama, trebalo bi da razume kako njoj nije lako da ga vidi kad se ljuti ili je grub – jer sama ne može da mu odgovori istim načinom. Sećala se prve zime pošto su se nastanili u ovom kraju: Ramborg je poslala po nju jer je Simon ležao u postelji s jakim zapaljenjem krajnika. On

je pobolevao od toga s vremena na vreme. Ali, kad je po svom dolasku u Formo Kristina prišla svom zetu, nije dopustio ni da ga dodirne, ni da se bavi oko njega; i tako se naljutio da se Ramborg, sva nesrećna, izvinjavala svojoj sestri što ju je pozvala. Simon je bio takav i prema njoj, rekla je, kad se razboleo prvi put posle njihovog venčanja, i kad je ona htela da ga neguje. Kad god ga tako zaboli guša, zatvara se u onu staru kuću koju zovu Semundov vajat, i ne trpi pored sebe nikoga, sem jednog starog dobričine, ružnog, prljavog i vašljivog, koga zovu Gunstejn. On je služio u Difrinu mnogo pre nego što se Simon i rodio. Razume se da se Simon docnije izvinio svojoj svastici; on ne voli da ga bilo ko vidi kad boluje jer smatra da je to sramota za čoveka. Kristina je živo odgovorila da se ne slaže s tim: gušobolja nije bolest zbog koje se treba snebivati ili od koje se treba stideti.

On je išao s Kristinom sve do mosta, a putem su razmenili tek poneku reč o vremenu i o radovima na imanju – ponavljali su uglavnom ono o čemu su razgovarali kod kuće. Simon je već bio poželeo laku noć svojoj svastici – ali je odjednom zapita:

– Znaš li ti, Kristina, šta sam to učinio Gautu, te se on tako tuđi od mene?

– Gaut? – reče ona veoma iznenađena.

– Jest, zar nisi to primetila? On me izbegava – a kad se ipak nađemo, skoro ne otvara usta dok smo zajedno.

Kristina zavrte glavom; ne, ona nije to primetila: – Sem ako si mu se kadgod podsmehnuo, jer on to nikako ne podnosi, još je dete.

Po zvuku njenoga glasa on je razumeo da se ona smeši; te se i sâm nasmeja kad je odgovorio: – Ali se ja ne sećam da sam to kadgod učinio.

Zatim joj je ponovo poželeo laku noć i otišao.

U Jerundgordu je sve bilo mirno. U kući je bio mrak a vatra zapretana. Bjergulf je ležao budan u postelji i reče da su otac i braća otišli već poodavno.

U domaćinovoj postelji spavao je Munan sâm. Mati ga uze u naručje kad je legla pored njega.

Tako je teško govoriti Erlendu o onome što on sâm ne uviđa. Zar ne bi mogao *on* da povede svoje velike sinove u šumu, gde ima da se radi više nego na majuru.

Zacelo, ona nikad nije očekivala da Erlend sâm upravlja plugom. On ne bi umeo da uzore ni jednu jedinu brazdu. A ni Ulvu ne bi bilo po volji da se Erlend meša u radove na majuru. Ali njeni sinovi ne mogu rasti kao što je rastao njihov otac – od koga se uvek tražilo samo da rukuje oružjem, da lovi divljač i da se bavi svojim konjima – ili da igra šah sa sveštenikom čija je dužnost da vlasteoskim sinovima da osnovne pojmove iz latinskog jezika, pisanja, pevanja i sviranja na žicama nekog instrumenta. Ona je na majuru držala malo slugu zato što je mislila da se njeni sinovi još u detinjstvu moraju privikavati na seljački život. Sad je bilo malo izgleda da će Erlendovi sinovi moći da žive kao mlada vlastela.

Gaut je bio jedini od braće na koga se moglo računati u tom pogledu. Gaut jeste vredan – ali je njemu tek trinaest godina; moglo se očekivati da će i on radije otići za Erlendom ako ga otac pozove da pođe s njim.

Ali, tako je teško govoriti Erlendu o tome. Jer je njena čvrsta namera da njen muž nikad ne oseti ni po najmanjoj reči da bi ona mogla osuđivati njegovo držanje ili mu prebacivati za život na koji je on osudio i nju i njene sinove. Ali onda, kako da mu objasni da se njihovi sinovi moraju naučiti da sami rade na svom imanju. Samo kad bi Ulv hteo da mu govori o tome, mislila je.

Kad su ljudi krenuli sa prolećnih bačija i otišli sa stokom gore u Hevringen, pošla je i Kristina u planinu. Blizance nije htela da povede sa sobom. Oni su navršili po jedanaest godina, i bili su zaista najneposlušniji i najjogunastiji od sve njene dece; a ona je imala utoliko manje vlasti nad njima što su oni podržavali jedan drugoga u svemu i za sve. Ako bi se slučajno desilo da ostane sama sa Ivarom, dečko se pokazivao dosta pitom i s njim je bilo lako izaći na kraj, ali je Skul bio prgav i tvrdoglav – i čim bi se njih dvojica ponovo našli zajedno, Ivar je činio sve onako kako je Skul hteo.